

=====

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ભારત સંઘ અને અન્ય

વિરુદ્ધ

અશોક કુમાર અને અન્ય

૧૮ ઓક્ટોબર, ૨૦૦૫

[અરિજીત પસાયત અને સી.કે. ઠક્કર, ન્યાયમૂર્તિઓ]

સેવા કાનૂન:

સીમા સુરક્ષા દળ નિયમો, ૧૯૬૯:

નિયમ ૨૦ - ગેરવર્તણૂક - અધિકારીઓની સેવાનો અંત લાવવો - કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા - ઉગ્રવાદીઓના ગુપ્ત ઠેકાણા પર દરોડા દરમિયાન બે ઉગ્રવાદીઓની ધરપકડ કરવામાં આવી - મોટા પ્રમાણમાં શસ્ત્રો, દારૂગોળો અને

વિસ્ફોટકો તથા સોનાના દાગીના સહિતની ઘરવખરીની ચીજવસ્તુઓ જમ કરવામાં આવી - કસૂરવાર અધિકારી, સ્થળ પર હાજર ન હોવા છતાં, કામગીરી અને ઝડતીના સ્થળે પોતાની હાજરી ખોટી રીતે દર્શાવી - શસ્ત્રો, દારૂગોળો, સોનાના દાગીના વગેરેની જમી ઉચ્ચ સત્તાવાળાઓને મોકલેલા જમી અહેવાલમાં દર્શાવવામાં આવી ન હતી - આ ક્ષતિઓ પર પડેલો પાડવા માટે એક બનાવટી અથડામણનું નાટક રચવામાં આવ્યું અને કેટલાક સોનાના દાગીના જમ થયા હોવાનું દર્શાવતો અહેવાલ મોકલવામાં આવ્યો - સ્ટાફ કોર્ટ ઓફ ઈન્કવાયરીએ કસૂરવાર અધિકારીને ચૂક અને ગેરરીતિના કૃત્ય માટે જવાબદાર ઠેરવ્યા - ડીરેક્ટર જનરલ બી.એસ.એફ. દ્વારા કસૂરવાર અધિકારીને સિક્યોરિટી ફોર્સ કોર્ટ સમક્ષ સુનાવણી અયોગ્ય અને અવ્યવહાર હોવાના કારણસર રાજીનામું આપવા જણાવવામાં આવ્યું - કેન્દ્ર સરકારે કલમ ૧૦ સાથે વંચાણે લેતાં નિયમ ૨૦(૫) હેઠળ કસૂરવાર અધિકારીને પેન્શનના લાભો વિના સેવામાંથી દૂર કર્યા - હાઈકોર્ટે ઠેરવ્યું કે માત્ર કેન્દ્ર સરકાર જ એવો અભિપ્રાય બાંધી શકે છે કે સુનાવણી અયોગ્ય કે અવ્યવહાર હતી, ડીરેક્ટર જનરલ બી.એસ.એફ. નહિ, અને તેથી કસૂરવાર અધિકારીને સેવામાંથી દૂર કરવાનો હુકમ કલમ ૧૦ સાથે વંચાણે લેતાં નિયમ ૨૦(૫) નો ભંગ કરતો હતો - તેની યોગ્યતા - ઠેરવવામાં આવ્યું: કેન્દ્ર સરકાર અને ડીરેક્ટર જનરલ બી.એસ.એફ. બંને નિયમ ૨૦(૨) ની જોગવાઈઓ મુજબ કાર્યવાહી કરી શકે છે - તેથી, હાઈકોર્ટનું એ તારણ કે સુનાવણી અયોગ્ય કે અવ્યવહાર છે તે નક્કી કરવા માટે કેન્દ્ર સરકાર જ એકમાત્ર સત્તાધિકારી છે, તે સ્પષ્ટપણે અસમર્થનીય છે - હાઈકોર્ટનો ચુકાદો રદ કરવામાં આવ્યો - સીમા સુરક્ષા દળ અધિનિયમ, ૧૯૬૮, કલમ ૧૦ - આર્મી એક્ટ, ૧૯૫૦, કલમ ૧૯ - આર્મી રૂલ્સ, ૧૯૫૪, નિયમ ૧૪.

શબ્દો અને શબ્દપ્રયોગો:

"જે સંજોગો હોય તે મુજબ" - તેનો અર્થ - સીમા સુરક્ષા દળ નિયમો,

૧૯૬૯ ના નિયમ ૨૦(૨) ના સંદર્ભમાં.

સામાવાળા-કસૂરવાર અધિકારી બોર્ડર સિક્યોરિટી ફોર્સ (બી.એસ.એફ.) ના ડેપ્યુટી ઈન્સ્પેક્ટર જનરલ હોવાના નાતે ઉગ્રવાદીઓના ગુપ્ત ઠેકાણા પર દરોડો પાડનાર કમાન્ડન્ટ પર દેખરેખ રાખવાની સત્તા ધરાવતા હતા. દરોડા દરમિયાન બે ઉગ્રવાદીઓની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને મોટા પ્રમાણમાં શસ્ત્રો, દારૂગોળો અને વિસ્ફોટકો તથા સોનાના દાગીના સહિતની ધરપખરીની ચીજવસ્તુઓ મળી આવી હતી. શસ્ત્રો, દારૂગોળો અને વિસ્ફોટકો તથા સોનાના દાગીનાની જમી ઉચ્ચ સત્તાવાળાઓને મોકલેલા જમી અહેવાલમાં દર્શાવવામાં આવી ન હતી. સામાવાળા, સ્થળ પર હાજર ન હોવા છતાં, કામગીરીની સફળતાનો અયોગ્ય શ્રેય લેવાના હેતુથી કામગીરી અને ઝડતીના સ્થળે પોતાની હાજરી ખોટી રીતે દર્શાવી હતી. આ ક્ષતિઓ પર પડદો પાડવા માટે અન્ય એક અથડામણ થઈ હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું અને બનાવટી અથડામણ અંગેનો એક અહેવાલ મોકલવામાં આવ્યો હતો, જેમાં કેટલાક સોનાના દાગીના મળ્યા હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું.

ત્યારબાદ, સ્ટાફ કોર્ટ ઓફ ઈન્કવાયરી યોજવામાં આવી હતી અને કસૂરવાર અધિકારી વિવિધ પ્રકારની ચૂક અને ગેરરીતિના કૃત્યો માટે જવાબદાર હોવાનું જણાયું હતું. ડિરેક્ટર જનરલ બી.એસ.એફ. એ એવો અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે સામાવાળા-કસૂરવાર અધિકારી સામે સિક્યોરિટી ફોર્સ કોર્ટ દ્વારા સુનાવણી હાથ ધરવી ન તો યોગ્ય હતી કે ન તો વ્યવહારુ, અને તેથી, સીમા સુરક્ષા દળ નિયમો, ૧૯૬૯ ના નિયમ ૨૦(જ) હેઠળ કેન્દ્ર સરકારને ભલામણ કરી હતી કે સામાવાળા પાસેથી સેવામાંથી રાજીનામું માંગવામાં આવે.

ભારત સરકારે સીમા સુરક્ષા દળ અધિનિયમ, ૧૯૬૮ ની કલમ ૧૦ સાથે વંચાણે લેતાં નિયમોના નિયમ ૨૦(પ) હેઠળ મળેલી સત્તાની રૂએ કસૂરવાર

અધિકારીને પેન્શનના લાભો વિના સેવામાંથી દૂર કર્યા હતા.

જોકે, હાઇકોર્ટે ઠેરવ્યું કે કસૂરવાર અધિકારીને સેવામાંથી દૂર કરવાનો હુકમ બી.એસ.એફ. એક્ટની કલમ ૧૦ સાથે વંચાણે લેતાં બી.એસ.એફ. રૂલ્સના નિયમ ૨૦ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરતો હતો. તેથી આ અપીલ દાખલ કરવામાં આવી.

અપીલ મંજૂર કરતાં, કોર્ટે

ઠેરવ્યું: ૧. હાઇકોર્ટ એ ઠેરવવામાં સ્પષ્ટપણે ભૂલભરેલી છે કે સીમા સુરક્ષા દળ નિયમો, ૧૯૬૯ ના નિયમ ૨૦(૨) અનુસાર પગલાં લેવા માટે માત્ર કેન્દ્ર સરકાર જ સક્ષમ છે. અન્યથા "જે સંજોગો હોય તે મુજબ" શબ્દપ્રયોગ નિર્રથક બની જશે. કેન્દ્ર સરકાર અને ડીરેક્ટર જનરલ બી.એસ.એફ. બંને નિયમ ૨૦(૨) અનુસાર કાર્યવાહી કરી શકે છે. હાઇકોર્ટે એ મહત્વપૂર્ણ પાસાની ઉપેક્ષા કરી હતી કે અન્ય કોઈપણ અર્થઘટન ડીરેક્ટર જનરલના સંદર્ભને અર્થહીન બનાવી દેશે. [૩૨૮-બી]

૨. નિયમ ૨૦ નું સાદું વાંચન એ સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરે છે કે ડીરેક્ટર જનરલ અને કેન્દ્ર સરકાર બંને જુદી જુદી પરિસ્થિતિઓમાં કાર્યવાહી કરી શકે છે અને ડીરેક્ટર જનરલ દ્વારા વિચારણા કરવાની બાબત બાકાત રાખવામાં આવી નથી. નિયમ ૨૦(૩) સ્પષ્ટ કરે છે કે ખુલાસાની વિચારણા ડીરેક્ટર જનરલ દ્વારા કરવામાં આવશે અને જ્યારે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા તેવો નિર્દેશ આપવામાં આવે ત્યારે જ આ બાબત અધિકારીના બચાવ અને ડીરેક્ટર જનરલની ભલામણો સાથે કેન્દ્ર સરકાર સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવશે. જ્યારે ડીરેક્ટર જનરલને ખુલાસો અસંતોષકારક જણાય ત્યારે તેઓ કાર્યવાહી માટે ભલામણ કરે છે. એવા કેસો પણ હોઈ શકે છે જ્યાં કેન્દ્ર સરકાર ડીરેક્ટર જનરલને કેસ રજૂ કરવાનો નિર્દેશ આપે. એવો કેસ પણ હોઈ શકે છે જ્યાં કેન્દ્ર સરકારને જણાય કે ખુલાસો

અસંતોષકારક છે. તે સંજોગોમાં કેન્દ્ર સરકાર પોતાની સમક્ષ કેસ રજૂ કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે. પ્રથમ તબક્કે વિચારણા ડિરેક્ટર જનરલ દ્વારા કરવામાં આવે છે. જ્યારે તેમને ખુલાસો અસંતોષકારક જણાય છે, ત્યારે તેઓ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા કાર્યવાહી કરવાની ભલામણ કરે છે. પરંતુ જો તેમને ખુલાસો સંતોષકારક જણાય તો પણ, કેન્દ્ર સરકાર પોતાની સમક્ષ કેસ રજૂ કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે. નિયમ ૨૦(જ) મુજબની ભલામણો ડિરેક્ટર જનરલ દ્વારા કરવામાં આવે છે અને નિયમ ૨૦(પ) હેઠળ અંતિમ હુકમ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા પસાર કરવામાં આવે છે. "જે સંજોગો હોય તે મુજબ" શબ્દપ્રયોગ નિયમ ૨૦(૨) અને (પ) માં વપરાયો છે. તેનો સ્પષ્ટ અર્થ એ છે કે બેમાંથી કોઈપણ એક. વધુમાં એ નોંધવું જરૂરી છે કે નિયમ ૨૦(પ) મુજબનો હુકમ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા પસાર કરવામાં આવે છે. પરંતુ તપાસ, જે સંજોગો હોય તે મુજબ, કેન્દ્ર સરકાર અથવા ડિરેક્ટર જનરલ બંનેમાંથી કોઈપણ દ્વારા થઈ શકે છે. જ્યાં અધિકારીની ગેરવર્તણૂકનો અહેવાલ ડિરેક્ટર જનરલ દ્વારા આપવામાં આવે છે, ત્યાં બાબત કેન્દ્ર સરકાર સમક્ષ મૂકવાની રહે છે અને અન્ય તમામ કેસોમાં વિચારણા ડિરેક્ટર જનરલ દ્વારા કરવામાં આવે છે. [૩૨૮-સી, ડી, ઈ, એફ, જી]

૩. તેથી, સુનાવણી યોજવી અયોગ્ય કે અવ્યવહારુ છે કે કેમ તે બાબત પર વિચારણા કરવા માટે કેન્દ્ર સરકાર જ એકમાત્ર સત્તાધિકારી છે તેવું હાઈકોર્ટનું તારણ સ્પષ્ટપણે અસમર્થનીય છે. [૩૨૯-બી]

*શ્રી બાલાગણેશન મેટલ્સ વિરુદ્ધ એમ.એન. શાણમુગમ ચેટ્ટી, [૧૯૮૭] ૨ એસ.સી.સી. ૭૦૭, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.*

૪.૧. કસૂરવાર અધિકારીની એવી દલીલ કે આ હુકમ વિચારણા ન કરવાના દોષથી દૂષિત છે તે સ્પષ્ટપણે અસમર્થનીય છે. તેવી જ રીતે, બદલાનતના મુદ્દા પર હાઈકોર્ટ સમક્ષ ભાર મૂકવામાં આવ્યો હોય તેવું જણાતું

નથી, અને અન્ય સામાવાળા સંબંધિત ફરિયાદ તેમજ બદદાનતના વ્યક્તિગત આક્ષેપો રજૂ કરવામાં આવ્યા હોય તેવું જણાતું નથી. [૩૨૯-ડી]

જ.ર. એ બાબત નજરઅંદાજ કરી શકાય નહીં કે બદદાનત સાબિત કરવાનો બોજો તેવો આક્ષેપ કરનાર વ્યક્તિ પર ખૂબ ભારે હોય છે. બદદાનતના આક્ષેપો સાબિત કરવા કરતાં કરવા વધુ સરળ હોય છે અને આવા આક્ષેપોની ગંભીરતા જ ઉચ્ચ કક્ષાની વિશ્વસનીયતાના પુરાવાની માંગ કરે છે. [૩૨૯-એચ]

ઈ.પી. રોયપ્પા વિરુદ્ધ તમિલનાડુ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૭૪) એસ.સી. ૫૫૫, ઈન્ડિયન રેલ્વે કન્સ્ટ્રક્શન કંપની લિમિટેડ [૨૦૦૩] ૪ એસ.સી.સી. ૫૭૯ અને ગુલામ મુસ્તફા વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, [૧૯૭૬] ૧ એસ.સી.સી. ૮૦૦, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

**સિવિલ અપીલીય અધિકારક્ષેત્ર: સિવિલ અપીલ નંબર ૪૭૯૨/૧૯૯૯.**

જમ્મુ અને કાશ્મીર હાઈકોર્ટના એલ.પી.એ. (એસ.ડબલ્યુ) નંબર ૬૩૧/૧૯૯૯ માં તારીખ ૨૧.૪.૧૯૯૯ ના ચુકાદા અને હુકમ સામે.

**સાથે**

**સિવિલ અપીલ નંબર ૬૩૮૯/૨૦૦૫.**

સિવિલ અપીલ નંબર ૪૭૯૨/૧૯૯૯ માં અપીલકર્તા તરફથી એ. શરણ, અધિક સોલિસિટર જનરલ, સુશ્રી ઈન્દ્રા સાહની, અમિત આનંદ તિવારી, સુશ્રી શાલિની રંજન, સુશ્રી સુષ્મા સૂરી અને બી.વી. બલરામ દાસ.

સિવિલ અપીલ નંબર ૬૩૮૯/૨૦૦૫ માં અપીલકર્તા અને સિવિલ અપીલ નંબર ૪૭૯૨/૧૯૯૯ માં સામાવાળા તરફથી એલ. નાગેશ્વર રાવ, દેવેન્દ્ર સિંહ,

સુશ્રી સંગીતા મંડલ, અતિશ કુમાર વત્સ, જયંત મુથુરાજ અને પ્રીતમ બરુઆ.

**કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ અરિજીત પસાયત દ્વારા આપવામાં આવેલ.**

એસ.એલ.પી. (સી) ૨૧૩૬૩/૨૦૦૫ સી.સી. નંબર ૬૮૫૫/૧૯૯૯ માં વિશેષ પરવાનગી આપવામાં આવી.

આ બંને અપીલો સિવિલ અપીલ નંબર ૪૭૯૨/૧૯૯૯ માં સામાવાળા અને સંલગ્ન અપીલમાં અપીલકર્તા એવા અશોક કુમાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી લેટર્સ પેટન્ટ અપીલમાં જમ્મુ અને કાશ્મીર હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેંચ દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદામાંથી ઉદ્ભવે છે. સરળતા ખાતર સદર અશોક કુમારનો જે હવે પછી 'કસૂરવાર અધિકારી' તરીકે ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે. વાદગ્રસ્ત ચુકાદા દ્વારા હાઈકોર્ટે ઠેરવ્યું હતું કે કસૂરવાર અધિકારીને સેવામાંથી દૂર કરવાનો હુકમ સીમા સુરક્ષા દળ નિયમો, ૧૯૬૯ (સંક્ષિપ્તમાં 'નિયમો') ના નિયમ ૨૦ સાથે વંચાણે લેતાં સીમા સુરક્ષા દળ અધિનિયમ, ૧૯૬૮ (સંક્ષિપ્તમાં 'અધિનિયમ') ની કલમ ૧૦ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરતો હતો. કસૂરવાર અધિકારી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી રિટ અરજી ફગાવી દેનાર વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશના ચુકાદાને ઉલટાવીને કસૂરવાર અધિકારી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ મંજૂર કરવામાં આવી હતી.

બિનજરૂરી વિગતોને બાકાત રાખતાં વાસ્તવિક સ્થિતિ નીચે મુજબ છે:

તારીખ ૨૩ અને ૨૪ માર્ચ, ૧૯૯૨ ના રોજ ઉગ્રવાદીઓના મકાન પર દરોડો પાડવામાં આવ્યો હતો. કસૂરવાર અધિકારી કમાન્ડમાં ડેપ્યુટી ઇન્સ્પેક્ટર જનરલ હોવાના નાતે ઉગ્રવાદીઓના ગુપ્ત ઠેકાણા પર દરોડો પાડનાર કમાન્ડન્ટ પર સુપરવાઈઝરી સત્તા ધરાવતા હતા. ૨૩ અને ૨૪ માર્ચ ૧૯૯૨ ની મધ્યવર્તી રાત્રિ દરમિયાન દળના ૨૩ જવાનો દ્વારા શ્રીનગરની બેમિના કોલોનીમાં મોહમ્મદ

મકબૂલ ધર નામના એક વ્યક્તિના મકાન પર દરોડો પાડવામાં આવ્યો હતો. દરોડા દરમિયાન 'ખૂંખાર ઉગ્રવાદીઓ' તરીકે વર્ણવાયેલા જાવેદ અહેમદ શક્ષા અને મોહમ્મદ સિદ્દીકી સોફી નામના બે ઉગ્રવાદીઓની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. સત્તાવાળાઓના જણાવ્યા મુજબ મોટા પ્રમાણમાં શસ્ત્રો, દારૂગોળો અને વિસ્ફોટકો તથા સોનાના દાગીના સહિત ધરવખરીની ચીજવસ્તુઓ જપ્ત કરવામાં આવી હતી. શસ્ત્રો, દારૂગોળો અને વિસ્ફોટકો તથા સોનાના દાગીનાની જમી ઉચ્ચ સત્તાવાળાઓને મોકલેલા જમી અહેવાલમાં દર્શાવવામાં આવી ન હતી. સામાવાળા ઘટનાસ્થળે હાજર ન હતા અને તેમણે કામગીરીની સિદ્ધિઓનો અયોગ્ય શ્રેય લેવાના હેતુથી કામગીરીના સ્થળે પોતાની હાજરી દર્શાવી હતી. જપ્ત કરાયેલી ચીજવસ્તુઓનો સંપૂર્ણ જથ્થો અહેવાલમાં દર્શાવવામાં આવ્યો ન હતો. ૩૧ મુખ્ય હથિયારો મળી આવ્યા હતા પરંતુ માત્ર ૨૨ હથિયારો જ દર્શાવવામાં આવ્યા હતા. બે પિસ્તોલ, પાંચ એકે-૫૬ રાઇફલ, એક રોકેટ લોન્ચર અને એક ટેલિસ્કોપિક રાઇફલ દારૂગોળાની ચાદીમાં દર્શાવવામાં આવ્યા ન હતા. ૩૧ સોનાના દાગીનામાંથી ૨૫ નંગ જપ્ત કરાયેલી ચીજવસ્તુઓની ચાદીમાં દર્શાવવામાં આવ્યા ન હતા. બીજો પરિસ્થિતિ અહેવાલ પણ મોકલવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ તેમાં પણ તમામ ચીજવસ્તુઓની જમી દર્શાવવામાં આવી ન હતી. આ ક્ષતિઓ પર પડદો પાડવા માટે અન્ય એક અથડામણ થઈ હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું અને નંબર ઓ-૭૨૦૮ થી બનાવટી અથડામણ અંગેનો અહેવાલ મોકલવામાં આવ્યો હતો જેમાં કેટલાક સોનાના દાગીના જપ્ત થયા હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું. અગાઉ જાહેર ન કરાયેલી ચીજવસ્તુઓ જાહેર કરતો અન્ય એક અહેવાલ પણ કસૂરવાર અધિકારીની કચેરીમાંથી મોકલવામાં આવ્યો હતો. એ બાબત સ્વીકારવામાં આવી હતી કે અગાઉના અહેવાલમાં કેટલાક હથિયારોની જમી દર્શાવવામાં આવી ન હતી.

તેથી, તારીખ ૧૬ મે, ૧૯૯૨ ના રોજ સ્ટાફ કોર્ટ ઓફ ઈન્ક્વાયરી

યોજવાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો હતો અને કસૂરવાર અધિકારી નીચે મુજબની ચૂક અને ગેરરીતિના કૃત્ય માટે જવાબદાર હોવાનું જણાયું હતું:

(એ) કામગીરી અને ઝડતીના સ્થળે પોતાની હાજરી ખોટી રીતે દર્શાવવી.

(બી) યુનિટ સાઈટ રિપોર્ટ અને વિગતવાર રિપોર્ટમાં ગંભીર ચૂકો અને વિસંગતતાઓ અંગે કોઈ અવલોકન કરવામાં નિષ્ફળતા.

(સી) કમાન્ડન્ટ દ્વારા જાહેર ન કરાયેલા નવ હથિયારોમાંથી છ હથિયારોની જમી અંગેની માહિતી છુપાવવી.

(ડી) ઘરવખરીની ચીજવસ્તુઓની જમી અંગેની માહિતી છુપાવવી.

(ઈ) સોનાના દાગીનાના મોટા જથ્થાની જમી અંગેની માહિતી છુપાવવી.

(એફ) જમ કરાયેલી ચીજવસ્તુઓના હિસાબ અને નિકાલ અંગે કમાન્ડન્ટને અપેક્ષિત નિર્દેશો ન આપીને સુપરવાઈઝરી ફરજોમાં નિષ્ફળતા.

તારીખ ૧૮.૯.૧૯૯૨ ના રોજ ડીરેક્ટર જનરલે પોતાનો સંતોષ નોંધ્યો હતો કે કેસ સાથે સંકળાયેલા મહત્વના સાક્ષીઓ ઉપલબ્ધ થશે નહીં અને તેથી સિક્યોરિટી ફોર્સ કોર્ટ સમક્ષ કસૂરવાર અધિકારીની સુનાવણી અયોગ્ય અને અવ્યવહાર હતી તથા એવો અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે કસૂરવાર અધિકારીને સેવામાં ચાલુ રાખવા અનિચ્છનીય હતા.

તારીખ ૨૩/૨૫.૯.૧૯૯૨ ના રોજ કસૂરવાર અધિકારીને નિયમોના નિયમ ૨૦ અનુસાર તેમની સેવાનો શા માટે અંત ન લાવવો તે અંગે કારણ દર્શક નોટિસ બજાવવામાં આવી હતી. તારીખ ૩૧.૧૦.૧૯૯૨ ના રોજ તેમણે કારણ દર્શક નોટિસનો જવાબ મોકલ્યો હતો. તારીખ ૧૩.૧.૧૯૯૩ ના રોજ ઇન્સ્પેક્ટર

જનરલને જણાવ્યું કે કસૂરવાર અધિકારી સામેના વિવિધ આરોપો સાબિત કરવા માટે મૌખિક અને દસ્તાવેજી બંને પ્રકારના પૂરતા પુરાવા હતા અને વિવિધ આરોપો અંગે તેમની પાસે કોઈ સંતોષકારક ખુલાસો ન હતો અને ભલામણ કરી કે સક્ષમ સત્તાધિકારી નિયમ ૨૦(જ) હેઠળ કસૂરવાર અધિકારી પાસેથી રાજીનામું માંગી શકે છે અથવા તેમ કરવાનો ઇનકાર કરે તો પેન્શન અને ગ્રેયુઇટી સાથે ફરજિયાત નિવૃત્ત કરી શકે છે કે સેવામાંથી દૂર કરી શકે છે. તારીખ ૬.૨.૧૯૯૩ ના રોજ ડીરેક્ટર જનરલે કારણ દર્શક નોટિસ, કારણ દર્શક નોટિસનો જવાબ, તપાસ અધિકારીનો અહેવાલ અને ઇન્સ્પેક્ટર જનરલ, બી.એસ.એફ. ના અભિપ્રાયની વિચારણા કર્યા પછી પોતાનો સંતોષ નોંધ્યો હતો કે સુનાવણી હાથ ધરવી ન તો યોગ્ય હતી કે ન તો વ્યવહાર અને નિયમોના નિયમ ૨૦(જ) હેઠળની પોતાની સત્તાની રૂએ કેન્દ્ર સરકારને ભલામણ કરી કે કસૂરવાર અધિકારી પાસેથી સેવામાંથી રાજીનામું માંગવામાં આવે. ડીરેક્ટર જનરલ, બી.એસ.એફ. ની તપાસ યોજવી અયોગ્ય કે અવ્યવહાર હોવાની અને કસૂરવાર અધિકારી પાસેથી રાજીનામું માંગવાની ભલામણ પર રાજ્ય કક્ષાના મંત્રી દ્વારા વિચારણા કરવામાં આવી હતી જેમણે પોતાનો અભિપ્રાય નીચે મુજબ વ્યક્ત કર્યો હતો:-

"આ એક ખૂબ જ ગંભીર કેસ છે જેણે રાજ્યમાં બી.એસ.એફ. નું નામ બદનામ કર્યું છે. હું સંમત છું કે ઉપરોક્ત પ્રસ્તાવ મુજબ શ્રી અશોક કુમાર, ડી.આઈ.જી., બી.એસ.એફ. પર પેન્શનના લાભો વિના સેવામાંથી દૂર કરવાની સજા લાદવામાં આવવી જોઈએ. ડી.જી., બી.એસ.એફ. એ અન્ય કસૂરવાર અધિકારીઓ સામે પણ સજા લાદવાની પ્રક્રિયા ઝડપી બનાવવી જોઈએ."

ગૃહમંત્રીએ ડેસ્ક ઓફિસરની ભલામણો, ડીરેક્ટર જનરલ, રાજ્ય કક્ષાના મંત્રીના અભિપ્રાય સહિત કેસના સમગ્ર રેકર્ડની વિચારણા કરી અને ત્યારબાદ,

પોતાનો અભિપ્રાય નોંધ્યો હતો. ગૃહમંત્રીએ નીચે મુજબ પોતાની મંજૂરી આપી હતી:-

"આપણે પહેલા તેમને સેવામાંથી દૂર કરી શકીએ છીએ અને ગુનાના સ્વરૂપને જોતાં તેઓ પેન્શન માટે પણ પાત્ર રહેશે નહીં, મને નથી લાગતું કે આટલી સજા પૂરતી હશે. આપણે તેમની સામે ફોજદારી કાર્યવાહી પણ કરી શકીએ છીએ જેથી તેની દાખલારૂપ અસર પડે."

તારીખ ૧.૬.૧૯૯૩ ના હુકમ દ્વારા ભારત સરકારે નિયમોના નિયમ ૨૦(પ) સાથે વંચાણે લેતાં અધિનિયમની કલમ ૧૦ હેઠળ મળેલી સત્તાની રૂએ કસૂરવાર અધિકારીને તાત્કાલિક અસરથી પેન્શનના લાભો વિના સેવામાંથી દૂર કર્યા હતા.

કસૂરવાર અધિકારીએ તારીખ ૧.૬.૧૯૯૩ ના હુકમને પડકારતી હિમાચલ પ્રદેશ હાઇકોર્ટમાં રિટ અરજી નંબર ૬૬૩/૧૯૯૩ દાખલ કરી હતી જેના દ્વારા તેમને પેન્શનના લાભો વિના સેવામાંથી દૂર કરવામાં આવ્યા હતા. હિમાચલ પ્રદેશ હાઇકોર્ટે તારીખ ૩.૯.૧૯૯૭ ના હુકમ દ્વારા આ રિટ અરજી ચલાવવાની તેને હકુમત ન હોવાના કારણસર ફગાવી દીધી હતી. ત્યારબાદ, કસૂરવાર અધિકારીએ જમ્મુ અને કાશ્મીર હાઇકોર્ટમાં રિટ અરજી નંબર ૧૨૭૭/૧૯૯૭ દાખલ કરી હતી. તારીખ ૩.૯.૧૯૯૭ ના રોજ એક વચગાળાનો હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો જેમાં રિટ અરજીમાં સામાવાળાઓને નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો કે તેઓ રિટ અરજદારને તમામ સેવાકીય લાભો સાથે સેવામાં ચાલુ ગણે જેમ તેઓ તારીખ ૨.૯.૧૯૯૭ સુધી મેળવી રહ્યા હતા. વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે તારીખ ૫.૨.૧૯૯૯ ના હુકમ દ્વારા રિટ અરજી ફગાવી દીધી હતી. વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશના તારણો મુખ્યત્વે નીચે મુજબ છે:-

(૧) પૂર્વ ન્યાયની દલીલ સ્વીકારી શકાય નહીં.

(૨) કસૂરવાર અધિકારીને નિયમોના પ્રકરણ ૧૪ મુજબ ચલાવવામાં આવેલી કોર્ટ ઓફ ઈન્કવાયરીમાં સંપૂર્ણ અને વાજબી તક આપવામાં આવી હતી, અને તેઓ છ ક્ષતિઓ માટે દોષિત જણાયા હતા.

(૩) જનરલ સિક્યોરિટી ફોર્સ કોર્ટ યોજવામાંથી મુક્તિ આપવા માટે સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા બાંધવામાં આવેલો અભિપ્રાય રેકર્ડ પરની સામગ્રીના આધારે હતો.

(૪) કસૂરવાર અધિકારીને સેવામાંથી દૂર કરવાનો નિર્ણય બદલાનતના વિચારથી પ્રેરિત ન હતો.

(૫) ગૃહમંત્રી દ્વારા લેવાયેલા નિર્ણયમાં કોઈ ખામી ન હતી, અને તેમની સામે કોઈ દ્વેષભાવ દર્શાવવામાં આવ્યો નથી.

(૬) કાર્યપાલક નિયમો જે બાબતને ભારતના રાષ્ટ્રપતિ સમક્ષ મૂકવાની જરૂરિયાત ધરાવે છે તે કસૂરવાર અધિકારીને લાગુ પડતા નથી.

વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશના હુકમ સામે કસૂરવાર અધિકારી દ્વારા લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ દાખલ કરવામાં આવી હતી.

અપીલના સમર્થનમાં નીચેના મુદ્દાઓ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા:

(૧) નિયમ ૨૦ હેઠળ કાર્યવાહી કરવા માટે કોઈ સ્વતંત્ર અથવા પૂરતી સામગ્રી નથી અને આધાર રાખવામાં આવેલી સામગ્રી માત્ર તે જ છે જે કોર્ટ ઓફ ઈન્કવાયરી દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવી છે, જેનો ઉપયોગ કરવાની પરવાનગી નથી. કારણ દર્શક નોટિસ બજાવવામાં આવી હોવાથી અને સાક્ષીઓ પણ ઉપલબ્ધ હોવાથી સામાવાળા સામે સિક્યોરિટી ફોર્સ કોર્ટ સમક્ષ સુનાવણી થઈ શકે છે.

(૨) વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે તપાસ યોજવી યોગ્ય અને વ્યવહારુ ન હતી તેવું તારણ નોંધવામાં અને જાળવી રાખવામાં પોતાની જાતને ગેરમાર્ગે દોરી છે.

(૩) તેઓ ગૃહ મંત્રાલય હેઠળ બી.એસ.એફ. ના વર્ગ-૧ ના અધિકારી છે અને તેથી, ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા (એલોકેશન ઓફ બિઝનેસ) રૂલ્સ, ૧૯૬૧ ના નિયમ ૨ સાથે વંચાણે લેતાં પ્રથમ અનુસૂચિની આઈટમ નંબર ૧૩ મુજબ તેમને ટ્રાન્ઝેક્શન ઓફ બિઝનેસ રૂલ્સ, ૧૯૬૧ ના નિયમ ૮ સાથે વંચાણે લેતાં ત્રીજી અનુસૂચિના ક્રમ નંબર ૩૯ મુજબ માત્ર વડાપ્રધાન અને રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા જ સેવામાંથી દૂર કરી શકાયા હોત.

(૪) સત્તાવાળાઓએ નિયમોના નિયમ ૨૦ સાથે વંચાણે લેતાં અધિનિયમની કલમ ૧૦ માં સમાવિષ્ટ કાયદાની જોગવાઈઓનું પાલન કર્યા વિના તેમને સેવામાંથી દૂર કર્યા છે, કારણ કે કેન્દ્ર સરકારે નિયમોના નિયમ ૨૦ હેઠળ સેવાનો અંત લાવવા માટે ન તો તપાસ યોજવી અયોગ્ય અને અવ્યવહારુ છે તેવો સંતોષ નોંધ્યો છે કે ન તો તેમને સેવામાં ચાલુ રાખવા અનિચ્છનીય છે તેવો કોઈ અભિપ્રાય બાંધ્યો છે.

ડિવિઝન બેંચે વાદગ્રસ્ત ચુકાદા દ્વારા પ્રથમ ત્રણ મુદ્દાઓ સંબંધિત વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે વ્યક્ત કરેલા તારણો સાથે સહમતિ દર્શાવી હતી. ચોથા મુદ્દા સંબંધિત એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે તપાસ યોજવી અયોગ્ય અને અવ્યવહારુ હતી તેવો સંતોષ નોંધવો અને કસૂરવાર અધિકારીને સેવામાં ચાલુ રાખવા સંબંધિત અભિપ્રાય બાંધવો કેન્દ્ર સરકાર માટે જરૂરી હતો. હાઈકોર્ટના જણાવ્યા મુજબ કસૂરવાર અધિકારીને અધિનિયમની કલમ ૧૦ અને નિયમોના નિયમ ૨૦ ની જોગવાઈઓનું પાલન કર્યા વિના સેવામાંથી દૂર કરવામાં આવ્યા હતા. હાઈકોર્ટે નોંધ્યું કે નિયમોના નિયમ ૨૦ હેઠળ કાર્યવાહી કરવા માટે બે

સત્તાવાળાઓ અધિકૃત છે. ગેરવર્તણૂકના કારણે અધિકારીની સેવાનો અંત લાવવા માટે અનુસરવાની પ્રક્રિયા કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા અધિનિયમની કલમ ૧૦ હેઠળ ઉપલબ્ધ છે. "જે સંજોગો હોય તે મુજબ" શબ્દપ્રયોગ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા લેવાનાં પગલાં અને ડીરેક્ટર જનરલ દ્વારા લેવાનાં પગલાં સાથે સંબંધ ધરાવે છે. એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે બંને સત્તાવાળાઓ સમવર્તી અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા નથી; અન્યથા "જે સંજોગો હોય તે મુજબ" શબ્દપ્રયોગ વધારાનો અને અર્થહીન બની જશે. આર્મી એક્ટ, ૧૯૫૦ (સંક્ષિપ્તમાં 'આર્મી એક્ટ') ની કલમ ૧૯ અને આર્મી રૂલ્સ, ૧૯૫૪ (સંક્ષિપ્તમાં 'આર્મી રૂલ્સ') ના નિયમ ૧૪ નો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો. એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે અનુક્રમે અધિનિયમ અને નિયમોની અનુરૂપ કલમ અને નિયમ સાથે "જે સંજોગો હોય તે મુજબ" શબ્દો સિવાયની ભાષા સમાન અર્થ ધરાવતી (ઇન પારી મટેરિયા) હતી. તેથી, એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે "જે સંજોગો હોય તે મુજબ" શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ મહત્વપૂર્ણ છે અને બે અલગ-અલગ સત્તાવાળાઓ માટે કાર્યક્ષેત્રના બે અલગ-અલગ ક્ષેત્રો સૂચવે છે. ડીરેક્ટર જનરલ કસૂરવાર અધિકારીના નિમણૂક સત્તાધિકારી ન હતા અને તેથી, એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે માત્ર કેન્દ્ર સરકાર જ કાર્યવાહી કરી શકી હોત અને ડીરેક્ટર જનરલ નહીં. વધુ કાર્યવાહી કરવાની હકુમત પ્રાપ્ત થાય તે પહેલાં સુનાવણી યોજવી અયોગ્ય અને અવ્યવહારુ હતી તેવો સંતોષ નોંધવો કેન્દ્ર સરકાર માટે અનિવાર્ય હતો.

ભારત સંઘ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલના સમર્થનમાં વિદ્વાન અધિક સોલિસિટર જનરલે રજૂઆત કરી હતી કે હાઇકોર્ટની ડિવિઝન બેંચ નિયમ ૨૦ ના સાચા વ્યાપ અને મર્યાદાને ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ રહી છે. એ બાબત દર્શાવવામાં આવી હતી કે આર્મી રૂલ્સનો નિયમ ૧૪ કર્મચારીઓની કોઈપણ શ્રેણી સાથે સંબંધ ધરાવતો હતો, જ્યારે નિયમોનો નિયમ ૨૦ અધિકારીઓ સાથે સંબંધ ધરાવે છે. એ બાબત પણ દર્શાવવામાં આવી હતી કે ડીરેક્ટર જનરલને

તપાસ હાથ ધરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે અને તેઓ નિમણૂક સત્તાધિકારી પણ છે.

કસૂરવાર અધિકારી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અન્ય અપીલના સમર્થનમાં, ડિવિઝન બેંચના સમર્થક ચુકાદા ઉપરાંત એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અન્ય ત્રણ મુદ્દાઓ સંબંધિત હાઇકોર્ટની ડિવિઝન બેંચ તેના તારણોમાં વાજબી ન હતી. બદદાનતના ચોક્કસ આક્ષેપો અંગે હાઇકોર્ટે કોઈ વિચારણા કરી ન હતી. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કોઈપણ સંજોગોમાં સંબંધિત મંત્રી દ્વારા યોગ્ય વિચારણા કરવામાં આવી ન હતી, અને માત્ર ડેસ્ક ઓફિસરના અભિપ્રાયના આધારે હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. ન્યાયિક સમીક્ષાના મર્યાદિત વ્યાપને ધ્યાને લેતાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ડિવિઝન બેંચનો અભિપ્રાય અપરિવર્તનીય છે. મૂળભૂત વિવાદ નિયમ ૨૦ ના વ્યાપ અને મર્યાદાની આસપાસ ફરતો હોવાથી, તેને ટાંકવો જરૂરી છે. સદર નિયમ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૨૦. ગેરવર્તણૂકના કારણે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા અધિકારીઓની સેવાનો અંત લાવવો: (૧) જ્યારે ગેરવર્તણૂકના કારણે કલમ ૧૦ હેઠળ કોઈ અધિકારીની સેવાનો અંત લાવવાનો પ્રસ્તાવ હોય, ત્યારે તેને આવા પગલાં સામે પેટા-નિયમ (૨) માં નિર્દિષ્ટ રીતે કારણ દર્શાવવાની તક આપવામાં આવશે:-

પરંતુ આ પેટા-નિયમ નીચેના સંજોગોમાં લાગુ પડશે નહીં:-

(એ) જ્યાં એવી વર્તણૂકના કારણસર સેવાનો અંત લાવવામાં આવે છે જેના પરિણામે ફોજદારી અદાલત અથવા સિક્યોરિટી ફોર્સ કોર્ટ દ્વારા તેને દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હોય; અથવા

(બી) જ્યાં કેન્દ્ર સરકારને સંતોષ થાય કે લેખિતમાં નોંધવાના કારણોસર, અધિકારીને કારણ દર્શાવવાની તક આપવી યોગ્ય કે વાજબી રીતે વ્યવહાર નથી.

(૨) જ્યારે કોઈ અધિકારીની ગેરવર્તણૂકના અહેવાલોની વિચારણા કર્યા પછી, કેન્દ્ર સરકાર અથવા ડીરેક્ટર-જનરલ, જે સંજોગો હોય તે મુજબ, સંતુષ્ટ થાય કે સિક્યોરિટી ફોર્સ કોર્ટ દ્વારા અધિકારીની સુનાવણી અયોગ્ય કે અવ્યવહારુ છે, પરંતુ એવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે સદર અધિકારીને સેવામાં ચાલુ રાખવા અનિરુદ્ધનીય છે, ત્યારે જ્યાં આક્ષેપોની તપાસ કરવામાં આવી હોય તેવા કિસ્સાઓમાં ડીરેક્ટર જનરલ અધિકારીને આક્ષેપની વિગતો અને તપાસના અહેવાલ (જેમાં જો કોઈ સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધાયેલા હોય અને તેની સામે ઉપયોગમાં લેવાનો ઇરાદો હોય તેવા જો કોઈ દસ્તાવેજોની નકલો હોય તો તે સહિત) સાથે આ બાબતની જાણ કરશે અને તેને લેખિતમાં તેનો ખુલાસો અને બચાવ રજૂ કરવા જણાવવામાં આવશે;

પરંતુ જો ડીરેક્ટર-જનરલના અભિપ્રાય મુજબ આવા અહેવાલ કે તેના કોઈ ભાગને જાહેર કરવો રાજ્યની સુરક્ષાના હિતમાં ન હોય તો તેઓ તે જાહેર કરવાનું અટકાવી શકે છે.

(૩) ડીરેક્ટર-જનરલ દ્વારા અધિકારીનો ખુલાસો અસંતોષકારક ગણવામાં આવે તેવા સંજોગોમાં, અથવા જ્યારે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા તેવો નિર્દેશ આપવામાં આવે ત્યારે, અધિકારીના બચાવ અને પેટા-નિયમ (૪) માં નિર્દિષ્ટ રીતે અધિકારીની સેવાનો અંત લાવવા અંગે ડીરેક્ટર-જનરલની ભલામણો સાથેનો કેસ કેન્દ્ર સરકાર સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવશે.

(૪) પેટા-નિયમ (૨) અથવા પેટા-નિયમ (૩) ની જોગવાઈ હેઠળ કેન્દ્ર

સરકાર સમક્ષ કેસ રજૂ કરતી વખતે, ડીરેક્ટર-જનરલ પોતાની ભલામણો કરશે કે અધિકારીની સેવાનો અંત લાવવો જોઈએ કે કેમ, અને જો તેમ હોય, તો અધિકારીને, -

(એ) સેવામાંથી બરતરફ કરવા જોઈએ; અથવા

(બી) સેવામાંથી દૂર કરવા જોઈએ; અથવા

(સી) સેવામાંથી નિવૃત્ત કરવા જોઈએ; અથવા

(ડી) રાજીનામું આપવા જણાવવું જોઈએ.

(૫) કેન્દ્ર સરકાર, જે સંજોગો હોય તે મુજબ, અહેવાલો અને જો કોઈ હોય તો અધિકારીના બચાવ અથવા ફોજદારી અદાલતના ચુકાદા અને ડીરેક્ટર-જનરલની ભલામણની વિચારણા કર્યા પછી, અધિકારીને પેન્શન સાથે અથવા પેન્શન વિના દૂર અથવા બરતરફ કરી શકે છે, અથવા સેવામાંથી નિવૃત્ત કરી શકે છે કે તેનું રાજીનામું મેળવી શકે છે, અને તેમ કરવાનો તે ઇનકાર કરે ત્યારે, અધિકારીને મળવાપાત્ર પેન્શન અથવા ગ્રેયુઈટી સાથે ફરજિયાત નિવૃત્ત કરી શકાય છે અથવા સેવામાંથી દૂર કરી શકાય છે."

પેટા-નિયમ (૧) ગેરવર્તણૂકના કારણે કલમ ૧૦ હેઠળ સેવાનો અંત લાવવાના પ્રસ્તાવ સાથે સંબંધ ધરાવે છે અને જણાવેલ રીતે કારણ દર્શાવવાની તક આપવાની જરૂરિયાત ધરાવે છે. પેટા-નિયમ (૧) ના પરંતુકમાં આવરી લેવાયેલ કેસોની શ્રેણીમાં પેટા-નિયમ (૧) નો અમલ બાકાત રાખવામાં આવ્યો છે. પેટા-નિયમ (૨) ત્યારે અનુસરવાની પદ્ધતિઓ સાથે સંબંધ ધરાવે છે જ્યારે, જે સંજોગો હોય તે મુજબ, કેન્દ્ર સરકાર અથવા ડીરેક્ટર-જનરલ સંતુષ્ટ થાય કે સિક્યોરિટી ફોર્સ કોર્ટ દ્વારા અધિકારીની સુનાવણી અયોગ્ય કે અવ્યવહારુ છે

અને તેમ છતાં, જે સંજોગો હોય તે મુજબ, કેન્દ્ર સરકાર અથવા ડીરેક્ટર-જનરલ એવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે સંબંધિત અધિકારીને સેવામાં ચાલુ રાખવા અનિચ્છનીય છે. ત્યારબાદ, ડીરેક્ટર-જનરલની ભૂમિકા આવે છે. જ્યાં આક્ષેપોની તપાસ કરવામાં આવી હોય તેવા કેસોમાં કસૂરવાર અધિકારી સામે જેનો ઉપયોગ કરવાનો ઇરાદો હોય તેવા આક્ષેપની વિગતો અને તપાસના અહેવાલ (જો કોઈ હોય તો સાક્ષીઓના નિવેદન સહિત) સાથે અધિકારીને જાણ કરવાની તેમની જવાબદારી રહે છે. સંબંધિત અધિકારીને તેનો ખુલાસો અને બચાવ રજૂ કરવાની તક આપવામાં આવે છે. પેટા-નિયમ (૨) નું પરંતુક સ્પષ્ટ કરે છે કે જો ડીરેક્ટર-જનરલનો એવો અભિપ્રાય હોય કે આ અહેવાલ જાહેર કરવો રાજ્યની સુરક્ષાના હિતમાં નથી તો તેઓ આવા અહેવાલ અથવા તેના ભાગને જાહેર કરવાનું અટકાવી શકે છે. પેટા-નિયમ (૩) સંબંધિત અધિકારી દ્વારા રજૂ કરાયેલા ખુલાસાની વિચારણા અને ખુલાસાની વિચારણા પર ડીરેક્ટર-જનરલના તારણો સાથે સંબંધ ધરાવે છે. જ્યારે ડીરેક્ટર-જનરલ દ્વારા ખુલાસો અસંતોષકારક ગણવામાં આવે અથવા જ્યાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા તેવો નિર્દેશ આપવામાં આવે, ત્યારે પેટા-નિયમ (૪) માં પૂરી પાડવામાં આવેલી રીતે અધિકારીની સેવાનો અંત લાવવા અંગે અધિકારીના બચાવ અને ડીરેક્ટર-જનરલની ભલામણ સાથે કેસ કેન્દ્ર સરકાર સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવશે. જ્યારે પેટા-નિયમ (૨) ના પરંતુક અથવા પેટા-નિયમ (૩) હેઠળ કેન્દ્ર સરકાર સમક્ષ કેસ રજૂ કરવામાં આવે, ત્યારે ડીરેક્ટર-જનરલે અધિકારીની સેવાનો અંત લાવવો જોઈએ કે કેમ અને જો તેમ હોય, તો પૂરા પાડવામાં આવેલા ચાર વિકલ્પોમાંથી કયો વિકલ્પ અપનાવવો જોઈએ તે અંગે ભલામણ કરવાની રહે છે. પેટા-નિયમ (૫) કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા અહેવાલો અને અધિકારીના બચાવ અથવા, જે સંજોગો હોય તે મુજબ, ફોજદારી અદાલતના ચુકાદા અને ડીરેક્ટર-જનરલની ભલામણની વિચારણા સાથે સંબંધ ધરાવે છે. કેન્દ્ર સરકાર પેટા-નિયમ (૫) માં દર્શાવેલ કોઈપણ વિકલ્પ મુજબ હુકમ પસાર કરી શકે છે.

હાઈકોર્ટ એ ઠેરવવામાં સ્પષ્ટપણે ભૂલભરેલી છે કે પેટા-નિયમ (૨) અનુસાર કાર્યવાહી કરવા માટે માત્ર કેન્દ્ર સરકાર જ સક્ષમ છે. અન્યથા "જે સંજોગો હોય તે મુજબ" શબ્દપ્રયોગ નિર્ણયક બની જશે. બંને સત્તાવાળાઓ પેટા-નિયમ (૨) મુજબ કાર્યવાહી કરી શકે છે. હાઈકોર્ટ એ મહત્વપૂર્ણ પાસાની ઉપેક્ષા કરી હતી કે અન્ય કોઈપણ અર્થઘટન ડીરેક્ટર-જનરલના સંદર્ભને અર્થહીન બનાવી દેશે.

નિયમ ૨૦ નું સાદું વાંચન એ સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરે છે કે ડીરેક્ટર-જનરલ અને કેન્દ્ર સરકાર બંને જુદી જુદી પરિસ્થિતિઓમાં કાર્યવાહી કરી શકે છે અને ડીરેક્ટર-જનરલ દ્વારા વિચારણા કરવાની બાબત બાકાત નથી. પેટા-નિયમ (૩) એ સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરે છે કે ખુલાસાની વિચારણા ડીરેક્ટર-જનરલ દ્વારા કરવામાં આવશે અને જ્યારે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નિર્દેશ આપવામાં આવે ત્યારે જ અધિકારીના બચાવ અને ડીરેક્ટર-જનરલની ભલામણો સાથે આ બાબત કેન્દ્ર સરકાર સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવશે. જ્યારે ડીરેક્ટર-જનરલને ખુલાસો અસંતોષકારક જણાય ત્યારે તેઓ કાર્યવાહી માટે ભલામણ કરે છે. એવા કિસ્સાઓ પણ હોઈ શકે છે જ્યાં કેન્દ્ર સરકાર ડીરેક્ટર-જનરલને કેસ રજૂ કરવાનો નિર્દેશ આપે. એવો કિસ્સો પણ હોઈ શકે છે જ્યાં કેન્દ્ર સરકારને જણાય કે ખુલાસો અસંતોષકારક છે. તે કિસ્સામાં કેન્દ્ર સરકાર પોતાની સમક્ષ કેસ રજૂ કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે. પ્રથમ તબક્કે વિચારણા ડીરેક્ટર-જનરલ દ્વારા કરવામાં આવે છે. જ્યારે તેમને ખુલાસો અસંતોષકારક જણાય છે, ત્યારે તેઓ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા કાર્યવાહી કરવાની ભલામણ કરે છે. પરંતુ જો તેમને ખુલાસો સંતોષકારક જણાય તો પણ, કેન્દ્ર સરકાર પોતાની સમક્ષ કેસ રજૂ કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે. પેટા-નિયમ (૪) મુજબની ભલામણો ડીરેક્ટર-જનરલ દ્વારા કરવામાં આવે છે અને નિયમ ૨૦(૫) હેઠળ અંતિમ હુકમ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા પસાર કરવામાં આવે છે. "જે સંજોગો હોય તે મુજબ" શબ્દપ્રયોગ પેટા-નિયમ (૨)

અને પેટા-નિયમ (પ) માં વપરાયો છે. તેનો સ્પષ્ટ અર્થ એ છે કે બેમાંથી કોઈપણ એક. વધુમાં એ નોંધવું જરૂરી છે કે પેટા-નિયમ (પ) મુજબનો હુકમ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા પસાર કરવામાં આવે છે. પરંતુ તપાસ, જે સંજોગો હોય તે મુજબ, કેન્દ્ર સરકાર અથવા ડીરેક્ટર-જનરલ બંનેમાંથી કોઈપણ દ્વારા થઈ શકે છે. પેટા-નિયમ (૨) ને જોવાનો બીજો એક દ્રષ્ટિકોણ પણ છે. જ્યાં અધિકારીની ગેરવર્તણૂકનો અહેવાલ ડીરેક્ટર-જનરલ દ્વારા કરવામાં આવે છે, ત્યાં બાબત કેન્દ્ર સરકાર સમક્ષ મૂકવાની રહે છે અને અન્ય તમામ કિસ્સાઓમાં વિચારણા ડીરેક્ટર-જનરલ દ્વારા કરવામાં આવે છે.

"જે સંજોગો હોય તે મુજબ" શબ્દોનો અર્થ "જે પણ કેસ હોય તે" અથવા "જેવી પરિસ્થિતિ હોય તે મુજબ" થાય છે. (જુઓ શ્રી બાલાગણેશન મેટલ્સ વિરુદ્ધ એમ.એન. શાહમુગમ ચેટ્ટી અને અન્ય, [૧૯૮૭] ૨ એસ.સી.સી. ૭૦૭). આ શબ્દપ્રયોગનો અર્થ એ છે કે વિવિધ વિકલ્પોમાંથી એક વિકલ્પ વિવિધ પરિસ્થિતિઓમાંથી એક પરિસ્થિતિને લાગુ પડશે અને અન્યથા નહીં.

તેથી, સુનાવણી યોજવી અયોગ્ય કે અવ્યવહારુ છે કે કેમ તે બાબત પર વિચારણા કરવા માટે કેન્દ્ર સરકાર જ એકમાત્ર સત્તાધિકારી છે તેવા હાઈકોર્ટના તારણો સ્પષ્ટપણે અસમર્થનીય છે.

યોગ્ય વિચારણા કરવામાં આવી હતી કે કેમ તે તારણ પર આવતાં, હાઈકોર્ટે સંબંધિત ફાઈલનું અવલોકન કર્યું હતું અને એવા તારણ પર પહોંચી હતી કે સેવામાંથી દૂર કરવાનો હુકમ પસાર કરવામાં સ્વતંત્ર વિચારણા કરવામાં આવી હતી. જોકે કસૂરવાર અધિકારી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલમાં સેવામાંથી દૂર કરવાના હુકમને એવા કારણસર પડકારવામાં આવ્યો છે કે યોગ્ય વિચારણા કર્યા વિના માત્ર ડેસ્ક ઓફિસરના અભિપ્રાયને જ સમર્થન આપવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ અમને એવી પરિસ્થિતિ જણાતી નથી. સમગ્ર ફાઈલની નકલો અમારી

સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી હતી. તે સ્પષ્ટપણે એ હકીકત સૂચવે છે કે જોકે ડેસ્ક ઓફિસરનો અભિપ્રાય નોંધવામાં આવ્યો હતો, છતાં સ્વતંત્ર વિચારણા કરવામાં આવી હતી અને તેથી, કસૂરવાર અધિકારીની એવી દલીલ કે આ હુકમ વિચારણા ન કરવાના દોષથી દૂષિત છે તે સ્પષ્ટપણે અસમર્થનીય છે. તેવી જ રીતે, અમને જણાય છે કે બદદાનતની દલીલ પર હાઈકોર્ટ સમક્ષ ભાર મૂકવામાં આવ્યો હોય તેવું જણાતું નથી, અને અન્ય સામાવાળાઓ સંબંધિત ફરિયાદ તેમજ બદદાનતના વ્યક્તિગત આક્ષેપો રજૂ કરવામાં આવ્યા હોય તેવું જણાતું નથી.

નિઃશંકપણે, જે કોઈ વ્યક્તિ કોઈપણ કૃત્ય અથવા હુકમને અમાન્ય કે રદબાતલ ઠેરવવા માંગે છે તેણે સત્તાધિકારી દ્વારા તેની સત્તાનો દુરુપયોગ, ગેરઉપયોગ અથવા બદદાનતનો આરોપ સાબિત કરવો જ જોઈએ. જ્યારે પરોક્ષ હેતુ કે ઉદ્દેશ, અથવા બદદાનત કે વ્યક્તિગત દ્વેષભાવ તેના સ્પષ્ટ પુરાવા વિના સાબિત થયેલ ગણી શકાય નહીં, ત્યારે માણસની માનસિક સ્થિતિ સાબિત કરવી સ્વાભાવિક રીતે મુશ્કેલ છે, કારણ કે આ કેસમાં કર્મચારીએ તે જ સાબિત કરવાનું છે, જોકે આપું ક્યારેક થઈ શકે છે. જ્યારે કોઈએ એ સાબિત કરવાનું હોય કે દેખીતી રીતે સત્તાના કાયદેસર ઉપયોગ પર કાર્ય કરતી વ્યક્તિએ, વાસ્તવમાં, ગેરકાયદેસર ઉદ્દેશ પાર પાડવાના અર્થમાં બદદાનતથી કાર્ય કર્યું છે, ત્યારે મુશ્કેલી ઓછી થતી નથી. કાયદો એવો નથી કે અયોગ્ય હેતુના અર્થમાં બદદાનત માત્ર પ્રત્યક્ષ પુરાવા દ્વારા જ સાબિત થવી જોઈએ. પરંતુ તે વાદગ્રસ્ત હુકમ પરથી દેખાઈ આવવી જોઈએ અથવા હુકમ પહેલાંના સ્થાપિત આસપાસના પરિબળો પરથી દર્શાવવી જોઈએ. જો બદદાનત હુકમને દૂષિત કરતી હોય, તો અમારા મતે, સાબિત થયેલી હકીકતો પરથી વાજબી અને અનિવાર્ય અનુમાન તરીકે તે તારવી શકાય છે. (એસ. પ્રતાપ સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૭૨). એ બાબત નજરઅંદાજ કરી શકાય નહીં કે બદદાનત સાબિત કરવાનો બોજો તેવો આક્ષેપ કરનાર વ્યક્તિ પર ખૂબ ભારે હોય છે. બદદાનતના

આક્ષેપો સાબિત કરવા કરતાં કરવા વધુ સરળ હોય છે, અને આવા આક્ષેપોની ગંભીરતા જ ઉચ્ચ કક્ષાની વિશ્વસનીયતાના પુરાવાની માંગ કરે છે. આ કોર્ટ દ્વારા ઈ.પી. રોયપ્પા વિરુદ્ધ તમિલનાડુ રાજ્ય અને અન્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૭૪) એસ.સી. ૫૫૫ માં નોંધવામાં આવ્યું છે તેમ, પક્ષકાર દ્વારા કોર્ટ સમક્ષ મૂકવામાં આવેલી અપૂર્ણ હકીકતો પરથી શંકાસ્પદ અનુમાનો તારવવામાં અદાલતો ધીમી રહેશે, ખાસ કરીને જ્યારે આક્ષેપો ગંભીર હોય અને તે વહીવટમાં ઉચ્ચ જવાબદારી ધરાવતા હોદ્દાના ધારક સામે કરવામાં આવ્યા હોય. (જુઓ ઇન્ડિયન રેલ્વે કન્સ્ટ્રક્શન કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ અજય કુમાર, [૨૦૦૩] ૪ એસ.સી.સી. ૫૭૯).

આ કોર્ટ દ્વારા ગુલામ મુસ્તફા અને અન્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય, [૧૯૭૬] ૧ એસ.સી.સી. ૮૦૦ માં અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે તેમ હારતા પક્ષકારનો છેલ્લો આશરો બદલાઈ ગયો છે.

તેથી, કસૂરવાર અધિકારીની અપીલ ગુણદોષ વિનાની છે.

અનિવાર્ય તારણ એ છે કે ભારત સંઘ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ મંજૂર થવાને પાત્ર છે. નિયમ ૨૦ ના તેના વિશ્લેષણમાં વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશના અભિપ્રાયથી વિપરીત અભિપ્રાય ધરાવતો ડિવિઝન બેંચનો ચુકાદો રદ થવાને પાત્ર છે, જેનો અમે આદેશ કરીએ છીએ. તેવી જ રીતે, કસૂરવાર અધિકારી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અન્ય અપીલ ગુણદોષ વિનાની હોવાથી ફગાવી દેવામાં આવે છે. કેસના વિશિષ્ટ સંજોગોમાં, પક્ષકારોને પોતપોતાનો ખર્ચ જાતે ભોગવવાનો આદેશ આપવામાં આવે છે.

**અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે.**

*This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.*

=====

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====